

окурюванням. На відміну від систем, що використовують спеціальні джерела світла й лазери, прилади RUVIS не залежать від навколишнього освітлення й можуть використовуватися в різних умовах – при денному світлі або в повній темряві, у закритому приміщенні або на відкритому повітрі.

На сьогодні ринок біометрії переживає бурхливий розвиток. Наполегливо ведеться пошук нових методів з метою більш ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Так, розроблено електрооптичний метод отримання зображення поверхні пальців рук людини. Технологія методу ґрунтується на використанні спеціального електрооптичного полімерного шару, який випромінює електромагнітні хвилі, коли палець прикладений до сканера. Такий сканер дозволяє отримувати тривимірне зображення папілярного візерунку пальців рук людини.

Найбільш складним дослідженням є ідентифікація вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами. Порівняльне дослідження слідів на кулі (гільзі), виявлених на місці події, та слідів на кулі (гільзі), отриманих експериментальним шляхом, провадиться шляхом співставлення за допомогою порівняльного мікроскопа (МСК-1, МС-51 та ін.) і за збільшеними фотознімками. Для отримання фотографічного зображення розгортки кулі зі слідами нарізів каналу ствола використовуються спеціальні пристрої оптичного фотографічного розгортання (наприклад, прилад РФ-4). При такій зйомці на фотознімку отримується послідовно розгорнуте зображення циліндричної поверхні кулі.

Отже, на сучасному етапі розвитку науки і техніки існує дуже широке коло технічних засобів, які в свою чергу сприяють розслідуванню кримінальних правопорушень.

Голікова Т.Д., Колонюк В.П., Форіс Ю.Б.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У НОВОМУ КПК УКРАЇНИ І СИСТЕМНА МОДЕЛЬ «ЧОРНИЙ ЯЩИК»

За планом КНДІСЕ проводиться науково-дослідна робота за темою 1/3-13 (1/2-13) «Теоретичні та методичні засади призначення судових експертиз у кримінальних справах» (науковий керівник – Голікова Т.Д., відповідальний виконавець – Колонюк В.П., виконавець – Форіс Ю.Б.). В рамках цієї НДР проводиться системний аналіз призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях.

Модель відображає об'єкт у певному стані, при певних умовах, в певному середовищі, враховуючи специфіку цілей і суб'єкта моделювання. При використанні моделі типу «Чорний ящик» [1, 2] можна проілюструвати деякі особливості регулювання чинним КПК України судово-експертної діяльності в кримінальному процесі.

Формальна модель типу «Чорний ящик» являє собою прямокутник, що означає систему. Він обмежений границями, стрілками зображено входи (вхідні величини) та виходи (вихідні величини) системи. Входи – це те, що система використовує для своєї діяльності, з чим вона працює і що

перетворює. Виходи – результат діяльності системи, те, що вона створює, у що перетворює вхідні величини відповідно до своїх функцій [1, с. 74-75].

Якщо ми замість терміну «система» зазначимо таку важливу категорію як «судова експертиза», то отримаємо уявлення про судову експертизу, закріплене в КПК України. Ми побачимо, що у законодавця нечіткі уявлення про параметри того, що повинно бути «на вході» у такої системи, як судова експертиза. Так, відсутнє визначення спеціальних знань, які повинні використовуватися при проведенні судової експертизи, їх меж та інших характеристик. Відсутні визначення об'єктів, явищ і процесів, які мають бути надані на судову експертизу. Є лише розпливчасті характеристики підстав призначення судової експертизи взагалі і обов'язкової зокрема. В основному відсутні визначення та механізм (порядок) відбору порівняльних матеріалів, зразків, вихідних даних тощо.

Відсутній навіть натяк, що все це повинно відповідати певним вимогам, продиктованим спеціальними знаннями про об'єкти, явища і процеси, накопиченими людством взагалі і спільнотою судових експертів зокрема (досвід, практика тощо). Але законодавець чітко зауважує, що повинно бути «на виході» цієї системи. Так, форма висновку повинна відповідати певному закріпленому стандарту. Як джерело доказів висновок судового експерта повинен бути законним, допустимим, відноситися до справи, базуватися на допустимих і віднесених до справи вихідних даних, документах тощо, бути отриманим на всіх своїх стадіях без порушень вимог кримінально-процесуального закону. Законодавець слушно і конкретно зауважує засади оцінки висновку судового експерта і результати цієї дії. Проте з аналізу положень КПК України видно, що законодавець має дуже мало уявлення про вхідні, вихідні, внутрішні параметри такої системи, як судова експертиза, але судові експертологи до розробки проекту КПК України залучені не були, їх знання не враховувалися.

Тепер неповнота та неясність висновку судового експерта не є передбаченими законом підставами для призначення додаткової судової експертизи. У новому КПК України також відсутнє визначення підстав призначення повторної судової експертизи, яке було у попередньому КПК України, на що неодноразово наголошено у спеціальній літературі. Таким чином, раніше проведення повторної судової експертизи доручалося іншому судовому експерту, а додаткової – тому самому або іншому судовому експерту, тобто якщо «на виході» був висновок, який не відповідав висуnutим до нього вимогам, зокрема вимогам законності чи об'єктивності,

чи викликав сумнів, чи був недостатньо повним, то все розпочиналося з початку: залучався чи міг бути залученим інший судовий експерт. Був певний цикл, і якщо «на виході» було «не те», спрацьовував «регулятор» і система «вимикалася» спочатку, з «входу», і замінювалася іншою аналогічною системою. «На вході» у іншій аналогічній системі у випадку повторної судової експертизи мало бути те саме, що і у «вимкненої»: ті самі завдання, об'єкти дослідження, питання, порівняльні матеріали, зразки, вихідні дані; очевидно, «замінником» мають використовуватися ті самі спеціальні знання (хоча це не можливо, судовий експерт – це людина, яка не схожа на будь-яку іншу людину, зі своїми особливостями сприйняття навіть тих самих навчальних дисциплін від того самого педагога, своїм досвідом тощо), той самий вибір методів і засобів (наприклад, обладнання) тощо. У новому КПК такий «цикл» роботи системи відсутній.

При відсутності «механізму заміни» (судового експерта, процесу проведення судової експертизи) у новому КПК є механізм вибору та правового застосування з множини (висновків судових експертів). Кожна сторона провадження може надати висновок експерта, і не один. Процесуально ці висновки рівні між собою, і з'являється певна множина висновків різних судових експертів з одного й того самого питання, але з різними «на вході» і «на виході». Суд наприкінці розгляду повинен обрати, виходячи з вимог до «на виході» судової експертизи, відповідь на питання, поставлене на вирішення судової експертизи, і навести підстави відхилення іншої відповіді. Ми кажемо «повинен», але суд **може не обрати** в кінці жодної відповіді (і на жодне питання), і відхилити всі висновки і результати допитів судових експертів, з різних підстав, хоч за наявності підстав для відводу судового експерта, хоч при використанні ним недопустимих джерел інформації, хоч при сумнівах у виборі експертом методики. У множині висновків не обов'язково знаходиться висновок, який містить інформацію, максимально близьку до об'єктивної істини. Крім того, «множина» може не скластися, а бути представленим суду лише один висновок.

То чи безпечний цей механізм забезпечення правосуддя у кримінальних провадженнях незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки? Вважаємо, що при здійсненні судово-експертної діяльності взагалі відповідно до принципів, закріплених наразі у Законі України «Про судову експертизу», цей механізм можна вважати безпечним. Але при цьому КПК України і Закон України «Про судову експертизу» взаємодіють при регулюванні судово-експертної діяльності у кримінальному процесі, на підставі перетину площин застосування задекларованих у них принципів. Жоден з цих нормативно-правових актів окремо не робить механізм безпечним. Так, якщо б не було принципу об'єктивності судово-експертної діяльності, і судовий експерт залучався певною стороною процесу і сприймався як дехто на цій стороні процесу (як є у деяких видах процесу в інших країнах), суб'єкти судово-експертної діяльності не прагнули б максимально наблизитися до об'єктивної істини, не використовували б для

цього наявні в них можливості, наприклад, ставити собі додаткові запитання (так звана «експертна ініціатива»), і множина висновків судових експертів стала б для суду сукупністю (множиною) джерел, у яких містяться не факти, не висновки про певні закономірності, а результати суб'єктивного сприйняття експертом, враховуючи його знання і досвід, і без нього наявної у справі інформації. Навряд чи суду знадобився би такий висновок, попри те, що у нього був би вибір з множини таких висновків. Сучасна доктрина ґрунтується на тому, що експерт прикладає свої спеціальні знання і отримує нові знання, виходячи з принципів судово-експертної діяльності, закріплених у Законі України «Про судову експертизу», зокрема об'єктивності. Тоді законодавець може дозволити собі не зазначати про об'єктивність спеціальних знань, оскільки для цього діє система забезпечення судово-експертної діяльності, наприклад, не використання сумнівних спеціальних знань (вимога до судового експерта про рівень освіти і її відповідність), сумнівних методик (реєстр методик), сумнівної літератури (переліки рекомендованої літератури) тощо. Але якщо законодавець у реформах кримінального процесу України рухатиметься далі в бік «суб'єктивізації» судової експертизи, сприйняття її як елементу обвинувачення чи елементу захисту, то, з урахуванням специфіки цього інституту (необхідність наявності спеціальних знань), він стане небезпечним у використанні його при здійсненні правосуддя, оскільки суд не має відповідних спеціальних знань і не зможе оцінити відповідність висновків експерта об'єктивній істині, спираючись на досі відомі алгоритми оцінки висновку судового експерта. Потужна система відбору з множини подібних моделей найбільш адекватних, яка наразі діє у судово-експертній діяльності, будь то методики дослідження речових доказів, засоби пізнання, теорії і концепції тощо, надійно захищає правосуддя України від суб'єктивності висновків судових експертів, при умові відсутності зловживань, які є підставами притягнення судових експертів до відповідальності.

Те саме стосується інших принципів судово-експертної діяльності. Новий механізм застосування судової експертизи в КПК України міцно стоїть на фундаменті доктрини судово-експертної діяльності, закріпленої в Законі України «Про судову експертизу».

Отже, вхідні параметри системи «судова експертиза в кримінальному процесі України» відіграють важливу роль в отриманні та подальшому застосуванні результатів діяльності цієї системи: висновків судових експертів та їх допитів.

Список використаних джерел

1. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник / К.О. Сорока // Харків: ХНАМГ, 2004. – 291 с.
2. Горбань О.М., Бахрушин В.Є. Основи теорії систем і системного аналізу: Навчальний посібник / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин // Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.